

УДК 347.441(477)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2563553>

О.П. БІЛАН,

аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна; e-mail: o.bilan1974@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1507-1499>

ПРАВОЧИНИ, ЗМІСТ ЯКИХ СУПЕРЕЧИТЬ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

A.P. BILAN,

Postgraduate Student of a Ph.D., Koretsky Institute of State and Law of National Academy
of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; e-mail: o.bilan1974@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1507-1499>

TRANSACTIONS THE CONTENT OF WHICH CONFLICTS WITH THE INTERESTS OF THE STATE AND SOCIETY IN THE CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Досліджено та розкрито поняття правових категорій "публічний порядок", "основи правопорядку" та "інтереси держави і суспільства". Проведений порівняльний аналіз їх тлумачення та правозастосування у цивільних законодавствах Франції, Німеччини, Російської Федерації та України. Ідентифіковані правові ознаки угод, зміст яких суперечить публічному порядку, основам правопорядку та інтересам держави і суспільства за цивільним законодавством Франції, Німеччини, Російської Федерації та України. Проведений ретроспективний аналіз виникнення та розвитку категорії "інтереси держави і суспільства" у цивільному законодавстві України. Проаналізована судова практика застосування категорій "інтереси держави і суспільства" та "публічний порядок" в цивільному законодавстві України. Обґрунтована тотожність правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства правочинам, які порушують публічний порядок. Визначені основні ознаки правочинів, зміст яких порушує публічні інтереси та обґрунтована необхідність внесення законодавчих змін до положень статті 203, 228 ЦК України.

Ключові слова: цивільне право; інтереси держави і суспільства; правочини

The study articulated the concept of the following legal categories: "public order", "principles of public order", and "interests of the state and society". A comparative analysis of their interpretation and legal enforcement in the Civil Law of the Romano-Germanic law system was carried out. The legal signs of agreements the content of which conflicts with the public order, the principles of public order, and the interests of the state and society under the Civil Law of France, Germany, Russian Federation, and Ukraine were identified. In particular, general tendencies of the legal enforcement of the aforementioned categories of the civil law were revealed. A retrospective analysis of the emergence and development of the category "interests of the state and society" in the civil legislation of Ukraine was carried out. The judicial practice of the application of the categories "interests of the state and society" and "public order" in the civil legislation of Ukraine was analyzed. The position regarding the identity of the civil law categories "interests of the state and society" and "public order", and accordingly, the identity of transactions the content of which conflicts with the interests of the state and society and transactions that violate the public order, was justified. It was established that the main purpose of consolidation of the above categories in the provisions of the civil law is the protection of public interests, which are contained both in the rules of private law and public law. The attention was drawn to special subjects who have the right to apply to the court for protection of public interests. It was established that the "public order" category is sufficient for the protection of public interests provided that it is more widely interpreted than it is stipulated by Article 228 of the Civil Code of Ukraine. In this regard, the necessity of making legislative changes to the Civil Law of Ukraine is justified. In particular, this is an exception to the last provisions on invalidity of transactions, the content of which contradicts the interests of the state and society. The main features of transactions the content of which violates public interests were determined and the necessity of making legislative changes to the provisions of Articles 203, 228 of the Civil Code of Ukraine was justified.

Key words: civil law; interests of the state and society; contracts

Постановка проблеми

Переважна більшість сучасних цивільних кодифікацій містять положення про визнання правочинів недійсними у зв'язку з порушенням публічних інтересів. Зокрема, з метою захисту останніх використовуються такі тотожні цивільно-правові категорії, як публічний порядок, основи правопорядку, інтереси держави і суспільства. Необхідність обмеження свободи договірної діяльності переліченими вище категоріями пов'язана, перш за все, із захистом публічних інтересів у цивільно-правових відносинах.

Так, приписами ст.6 Французького Цивільного кодексу заборонено відступати від законів, які стосуються публічного порядку, шляхом укладання окремих угод. Стаття 1133 встановлює чотири суттєвих умови дійсності угод, зокрема це: (1) згода зобов'язаної сторони; (2) здатність укладати угоди; (3) наявність предмету зобов'язання; (3) наявність законної підстави у зобов'язанні. Згідно зі ст.1131 угода, яка має незаконну підставу є незаконною, а відповідно до положень ст.1133 підстава є незаконною, якщо вона суперечить публічному порядку.

Цивільне законодавство Німеччини не закріплює в своїх положеннях категорію публічний порядок. З огляду на зазначене, німецькі вчені та практики змушені виводити порушення основ правопорядку (публічного порядку) з категорії "добрих намірів" [1]. Зокрема, з положень § 138 Цивільного кодексу Німеччини, якими встановлено, що угода, яка порушує добрі наміри, є нікчемною. Цивільне законодавство Російської Федерації містить тотожну публічному порядку категорію "основи правопорядку". Так, ст.169 Цивільного кодексу РФ передбачає нікчемність угоди, яка укладена з метою, що завідомо суперечить основам правопорядку.

Цивільне законодавство України не є виключенням з вищезазначених випадків і обмежує принцип свободи договору категоріями "публічний порядок" (ч.1 ст.228 ЦК України) та "інтереси держави і суспільства" (ч.1 ст.203 ЦК України).

З наведеного вище вбачається, що притаманний цивільному праву принцип свободи договору не є абсолютним та закінчується там, де порушуються публічні інтереси. Разом із тим, таке обмеження автономії волі в контексті недійсності правочинів викликає багато запитань у теорії та практиці цивільного права. Перш за все, це питання, пов'язані з невизначеністю терміну "інтереси держави і суспільства" та з тим, що станом на сьогодні у законодавстві відсутні чіткі ідентифікуючі ознаки правочинів, зміст

яких суперечить інтересам держави і суспільства. З огляду на зазначене, основною метою статті є вироблення єдиних правових підходів до кваліфікації правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства. Її новизна полягає в обґрунтуванні тотожності категорій "публічного порядку" та "інтересів держави і суспільства" в контексті недійсності правочинів. Завданням статті є встановлення основних ідентифікуючих ознак правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства.

Щодо дослідження правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства, то О.В. Дзера звернув увагу на юридичну суперечність в кваліфікації "антипублічних" угод, оскільки з тексту ч.1 ст.228 ЦК України вбачається, що фактично "антипублічними" угодами є ті, що порушують публічний порядок. При цьому, там нічого не сказано, що вони одночасно є такими, що суперечать інтересам держави і суспільства. З цього можна припустити, що існують угоди, які порушують публічний порядок, але не суперечать інтересам держави і суспільства. Однак назва ст.228 ЦК України ставить під сумнів таке припущення [2, с.94].

С.С. Бичкова вказала на труднощі розмежування порушень публічного порядку і спрямованості правочину на мету, що суперечить інтересам держави і суспільства. Зокрема, проблема полягає в тому, що в будь-якому разі порушення публічного порядку здійснюється всупереч інтересам держави і суспільства [3]. Так, О.О. Кот, досліджуючи недійсність антисоціальних правочинів, звернув увагу на те, що суди часто отождолюють мету укладання антипублічної угоди та умисел сторін на її укладення. При цьому, питання наявності у сторін угоди мети, яка завідомо протирічить інтересам держави і суспільства, судами взагалі не досліджується. Замість цього в судових рішеннях переважає позиція, згідно з якою відсутність вини зумовлює відсутність мети, яка завідомо протирічить інтересам держави і суспільства [4, с.150].

Питанням антисоціальних угод також присвячували свої праці Фаршад Годоосі (Farshad Ghodoosi, 2015) та Річард Шелл (G. Richard Shell, 1993). Так, вони звертали увагу, що державна доктрина складається з трьох окремих елементів, до яких можна віднести публічні інтереси, суспільну мораль та суспільну безпеку. При цьому, публічні інтереси будуються в першу чергу навколо економічних категорій, вони напряду пов'язані з виконанням законів та судових рішень [5]. Захист публічних інтересів забороняє

укладати контракти, які: (1) порушують конституційні принципи; (2) шкодять браку або шлюбним відносинам; (4) звільняють від відповідальності або в іншій спосіб обмежують стягнення збитків; (5) зменшують фідуціарні обов'язки; (6) обмежують доступ до правосуддя; (7) обмежують торгівлю. Дослідження розвитку контрактного права вказують на те, що суди користуються широким розсудом щодо застосування публічних інтересів. Вони за допомогою останньої змінюють порядок комерційних відносин з огляду на відповідні зміни в економічних відносинах. Таким чином, порядок застосування категорії "публічні інтереси" приховує багато змін щодо тлумачення та застосування законодавчих норм [6].

Зміст категорії "інтереси держави і суспільства" та ознаки антисоціальних правочинів в законодавстві інших країн

На нашу думку, формування правової позиції щодо антисоціальних правочинів повинно відбуватись з врахуванням вже існуючого досвіду інших країн романо-германської системи права. Зокрема, перш за все необхідно визначились, які інтереси охоплюються категоріями "публічний порядок", "основи правопорядку", "інтереси держави і суспільства" тощо.

Так, у цивільному законодавстві Франції під публічним порядком (*ordre public*) розуміється державний порядок, який встановлюється та забезпечується імперативними нормами права, що направлені на захист державної незалежності, соціальної безпеки, економічних підвалин держави, суспільного спокою, а також прав і свобод особи. До таких норм відносять, наприклад, норми кримінального, адміністративного, податкового права. Зокрема, до норм права, які стосуються публічного порядку, відносять положення ст.16 ЦК Франції, якими заборонено будь-яке посягання на гідність людини, а також гарантується її недоторканність. Вказані імперативні норми визначаються судом у кожному конкретному випадку [7, с.21].

Як зазначалось вище, категорія "публічний порядок" відсутня в Німецькому цивільному законодавстві, зокрема частково її функції виконує категорія "добрих намірів". Ян Шапп (Jan Schapp, 2006) з цього приводу звернув увагу, що робились спроби (по крайній мірі для деяких галузей права) надати більшу чіткість поняттю "добри наміри" за допомогою поняття "публічний порядок (*ordre publique*)". Але ці спроби не були успішними, оскільки термін "публічний порядок" запозичений з кримінального та міжнародного приватного права. Там ці поняття знаходяться у

таких системних взаємозв'язках, які не дозволяють ефективно застосовувати їх в якості контролю змісту угод. Перш за все, в контексті § 138 мова може йти лише про *мінімум* публічного порядку. Тому розробники ЦК Німеччини відмовились від свого початкового плану передбачити нікчемність угоди при порушенні публічного порядку [8].

Цивільне законодавство Російської Федерації для захисту публічних інтересів використовує категорію "основи правопорядку". Під останньою розуміють загальні принципи права, його основні начала, які формують його суть, соціальну направленість та визначають межу здійснення прав та свобод в суспільстві. Коло угод, які порушують "основи правопорядку" формується судовою практикою, погляди якої в таких випадках залежать від політичних та соціально-економічних факторів, пануючих в суспільстві та державі. Зокрема, саме публічний характер порушених інтересів, дозволяє кваліфікувати угоди як антисоціальні. Це можуть бути, наприклад угоди купівлі-продажу бойової зброї, угоди направлені на виробництво та збут наркотичних речовин. Об'єктивна сторона таких угод характеризується особливо небезпечними порушеннями закону, зазвичай такі дії є злочинними. Суб'єктивна сторона антисоціальних угод характеризується прямим або непрямим умислом однієї або двох сторін такої угоди [9, с.370].

Конституційний Суд Російської Федерації в ухвалі від 08.07.2004 р. № 226-О звернув увагу, що ст.169 ЦК РФ виділяє особливо небезпечну для суспільства групу антисоціальних угод, що суперечать основам правопорядку та визнає такі угоди нікчемними. При цьому суд роз'яснив, що поняття "основи правопорядку", як і всякі оціночні поняття, наповнюється змістом в залежності від того, як їх тлумачать учасники цивільного обігу та правозастосовна практика, проте вони не є настільки невизначеними, що не забезпечують єдиного тлумачення та застосування відповідних положень. Стаття 169 ЦК РФ вказує, що кваліфікуючою ознакою антисоціальної угоди є її мета, тобто досягнення такого результату, який не просто не відповідає закону, а протирічить – завідомо та очевидно для учасників цивільного обігу – основам правопорядку. Антисоціальність угоди, яка дає суду право застосовувати ст.169 ЦК РФ, виявляється в ході судочинства з врахуванням всіх фактичних обставин, характеру допущених сторонами порушень і їх наслідків.

У свою чергу, Пленум Верховного Суду Російської Федерації в постанові від 23.07.2015 р.

№ 25 роз'яснив, що для застосування ст.169 ЦК РФ необхідно встановити, щоб мета угоди, а також права і обов'язки, які сторони прагнули встановити при її здійсненні, або бажана зміна або припинення існуючих прав і обов'язків, зовсім суперечили основам правопорядку, і хоча б одна зі сторін діяла умисно. Зокрема, до таких угод можна віднести ті, які направлені на виробництво і відчуження об'єктів, обмежених у цивільному обігу (відповідні види зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, іншої продукції, якій притаманні небезпечні для життя і здоров'я громадян властивості); угоди, направлені на виготовлення, поширення літератури і іншої продукції, що пропагує війну, національну, расову або релігійну ворожнечу; угоди, направлені на виготовлення або збут підроблених документів і цінних паперів; угоди, що порушують основи стосунків між батьками і дітьми.

Захист публічних інтересів у цивільному законодавстві України

Цивільне законодавство України містить зразу дві категорії захисту публічних інтересів, це – публічний порядок (ст.228 ЦК України) та інтереси держави і суспільства (статті 203, 228 ЦК України). У зв'язку з цим постає питання щодо надання правового визначення правочинам, зміст яких суперечить публічному порядку та інтересам держави і суспільства.

Як впливає з ч.1 ст. 228 ЦК України, правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

На нашу думку, наведене вище визначення правочинів, які порушують публічний порядок, не є вдалим. Зокрема, ми погоджуємось з позицією А.Є. Кубко, що існує велика кількість правопорушень, що безпосередньо не пов'язані з посяганням на конституційні права або заволодіння майном, знищенням чи пошкодженням матеріальних цінностей. Тим не менш, такого роду правопорушення нерідко ставлять під загрозу суспільну безпеку, національну економіку, функціонування державної влади і зачіпають, як правило, не окремих суб'єктів або організації, а невизначене коло учасників суспільних процесів. Достатньо назвати, наприклад, порушення у фінансовій, податковій сфері, в галузі валютного регулювання, економічної конкуренції та інші. Очевидно, що у ряду випадків даного роду про-

типравні дії тягнуть за собою навіть більш високу соціальну небезпеку, ніж передбачені у ст.228 ЦК України. Незважаючи на це, законодавець при конструюванні правового механізму захисту публічного порядку оминув увагою зазначені правопорушення [10].

Щодо правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства, то необхідно констатувати, що цивільне законодавство України не містить конкретизованого визначення останніх. Ретроспективний аналіз цивільного законодавства вказує на те, що вперше категорія "інтереси держави і суспільства" була закріплена у ст.49 ЦК УРСР. Остання передбачала невідійсність угоди, укладеної з метою, суперечною інтересам держави і суспільства. Стаття 49 ЦК УРСР не надавала визначення таким угодам і лише встановлювала наслідки їх укладання. Разом із тим, у пункті 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику визнання угод невідійсними" від 28.04.1978 року було зазначено, що дія ст.49 ЦК УРСР розповсюджується на угоди, які порушують загальні принципи існуючого суспільного ладу. До них, зокрема, відносяться угоди, спрямовані на використання всупереч закону колективної, державної або приватної власності з корисливою метою, отримання громадянами нетрудових прибутків, використання майна, яке знаходиться в їх власності або користуванні, на шкоду інтересам суспільства, на незаконне відчуження землі або незаконне її використання, розпорядження або придбання всупереч встановленим правилам предметів, вилучених з обігу або обмежених в обігові.

12.03.1999 року Вищий арбітражний суд України у роз'ясненні за № 02-5/111 зазначив, що дія ст.49 ЦК УРСР розповсюджується на угоди, які направлені на використання всупереч закону колективної, державної або приватної власності з корисливою метою, ухилення фізичних та юридичних осіб від оподаткування доходів, використання майна, яке знаходиться в їх власності або користуванні, на шкоду правам, свободам і гідності громадян, на незаконне відчуження землі або незаконне її використання, розпорядження або придбання всупереч встановленим правилам предметів, вилучених в обігу або обмежених в обігові.

З наведеного вбачається, що Вищий арбітражний суд України розширив перелік антисоціальних угод, зокрема, до останніх були додані угоди, направлені на ухилення від оподаткування доходів.

У подальшому, категорія "інтереси держави і суспільства" з'являється в положеннях Цивільного кодексу України. Так, у 2010 році були внесені зміни до ст.ст.203, 228 ЦК України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України (Законом України від 02.12.2010 р. № 2756-VI). Очевидно, що основна мета таких змін була боротьба з ухиленням від оподаткування. Зокрема, з фіктивними угодами, направленними на незаконне формування валових витрат та податкового кредиту з подальшим зменшенням сум оподаткування з податку на прибуток та незаконним відшкодуванням податку на додану вартість. На нашу думку, такі зміни не можна вважати продуманими, оскільки невідомість фіктивних правочинів встановлена положеннями ст.234 ЦК України, згідно з якими фіктивним правочином є такий, що вчинений без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися ним. За таких умов, внесення до цивільного законодавства додаткових інструментів для боротьби з фіктивними угодами та, як наслідок, з ухиленням від оподаткування, є недоцільним.

Крім того, необхідність внесення таких інструментів є сумнівною з точки зору судової практики. Так, Вищий адміністративний суд в інформаційному листі від 02.06.2011 № 742/11/13-11 зазначив, що встановлення факту невідомості, в тому числі нікчемності цивільно-правового правочину, який опосередковує відповідну господарську операцію, не є необхідною умовою для визначення контролюючим органом грошових зобов'язань платнику податків у разі, якщо буде встановлена відсутність реального вчинення цієї господарської операції або відсутність зв'язку між такою операцією та господарською діяльністю платника податків.

Також ситуація ускладнюється тим, що внесення зазначених вище змін не супроводжувалось наданням роз'яснень, а саме: в чому полягають інтереси держави і суспільства; яка різниця між категоріями "публічний порядок" та "інтереси держави і суспільства; за якими ознаками можна віднести правочин до таких, що суперечать інтересам держави і суспільства тощо.

З аналізу положень ч.1 ст.228 ЦК України вбачається, що законодавець не ототожнює категорію "інтереси держави і суспільства" з положеннями цивільного законодавства. Адже, законодавець розділяє підстави невідомості правочинів, зокрема зазначає, що зміст правочину не може суперечити: (1) вимогам ЦК та іншим актам цивільного законодавства; (2) інтересам держави і суспільства. З таких умов, ви-

никає питання, що розуміти під порушенням "інтересів держави і суспільства".

На нашу думку, це, в першу чергу, порушення публічних інтересів, які закріплені у відповідних положеннях публічного права, в т. ч. і в тих, що не належать до галузі цивільного законодавства. Зокрема, ми вважаємо, що ч.1 ст.203 ЦК України повинна застосовуватись у тих випадках, коли зміст правочину суперечить нормам публічного права, а останні в своїх приписах (санкціях) не містять положень про визнання такого правочину невідомим. Наприклад, правочини, укладені з метою придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом (ст.198 КК України); правочини, направлені на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст.209 КК України); правочини, метою яких є незаконна приватизація державного та комунального майна (ст.233 КК України); правочини, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на надра, води чи ліси (ст.ст.47, 48, 49 КУпАП). Разом із тим, у тих випадках, коли невідомість правочину прямо встановлена відповідними законодавчими положеннями, приписи ст.203, 228 ЦК України щодо невідомості правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства не повинні застосовуватись.

Питання співвідношення категорій "інтереси держави і суспільства" та "публічний порядок"

Щодо співвідношення категорій "інтереси держави і суспільства" та "публічний порядок", то ми виходимо з їх тотожності. На нашу думку, очевидним є той факт, що категорія "інтереси держави і суспільства" є калькою з положень ст.49 ЦК УРСР. Станом на сьогодні, функції, які виконувала зазначена категорія в цивільному законодавстві УРСР, покладені на категорію "публічний порядок". Як правильно зазначила з цього приводу С.С. Бичкова, порушення публічного порядку є завжди дією, що суперечить інтересам держави і суспільства [3]. В цьому контексті слід згадати судову практику, зокрема позицію наведену в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 25.11.2010 р. № К-6248/07, згідно з якою, відповідно до статті 228 Цивільного кодексу України правочин, учинений з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, водночас є таким, що порушує публічний порядок, а отже, нікчемним.

Таким чином, порушення публічного порядку одночасно є порушенням інтересів держави і суспільства. Відповідно, правочин, який порушує

публічний порядок, є одночасно таким, що порушує інтереси держави і суспільства.

Ідентифікуючі ознаки правочинів, зміст яких суперечить публічним інтересам

06.11.2009 року Пленум Верховного Суду України у постанові за № 9 "Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними" зазначив, що до правочинів, які є нікчемними як такі, що порушують публічний порядок, визначений статтею 228 ЦК України, відносяться:

- 1) правочини, спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- 2) правочини, спрямовані на знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

Такими є правочини, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави, зокрема: правочини, спрямовані на використання всупереч закону комунальної, державної або приватної власності; правочини, спрямовані на незаконне відчуження або незаконне володіння, користування, розпорядження об'єктами права власності українського народу – землею як основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, її надрами, іншими природними ресурсами (ст.14 Конституції України); правочини щодо відчуження викраденого майна; правочини, що порушують правовий режим вилучених з обігу або обмежених в обігу об'єктів цивільного права тощо. Усі інші правочини, спрямовані на порушення інших об'єктів права, що передбачені іншими нормами публічного права, не є такими, що порушують публічний порядок. При кваліфікації правочину за ст.228 ЦК України має враховуватись вина, яка виражається в намірі порушити публічний порядок сторонами правочину або однією зі сторін. Доказом вини може бути вирок суду, постановлений у кримінальній справі, щодо знищення, пошкодження майна чи незаконного заволодіння ним тощо.

На нашу думку, вищезазначена позиція Верховного Суду України щодо антипублічних правочинів не враховує наступні моменти:

По-перше, наведену вище позицію треба сприймати з урахуванням того, що правочин, учинений з метою, яка завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, водночас є і таким, що порушує публічний порядок. Зокрема, правильність такого підходу підтверджується зазначеною вище судовою практикою (Ухвала ВАСУ від 25.11.2010 р. № К-6248/07). Крім того,

порівняльний аналіз переліку антипублічних правочинів за ст.228 ЦК України, який наведений у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 9 та переліку анти-соціальних угод за ст.49 УРСР, який наведений у роз'ясненні Вищого арбітражного суду України від 12.03.1999 р. № 02-5/111, свідчить про їх майже повну ідентичність. Вказане також свідчить про тотожність правочинів, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства, правочинам, які порушують публічний порядок.

По-друге, ми не можемо погодитись із позицією суду, що інші (крім перелічених у постанові) правочини, які спрямовані на порушення інших об'єктів права, що передбачені іншими нормами публічного права, не є такими, що порушують публічний порядок. Адже, як зазначалось вище, публічний порядок не може обмежуватись лише порушенням конституційних прав і свобод та знищенням або пошкодженням майна фізичних/юридичних осіб, оскільки існує багато інших правопорушень, що безпосередньо не пов'язані з посяганням на конституційні права та майно, але становлять загрозу суспільній безпеці, національній економіці і функціонуванню держави, а отже, порушують публічний порядок. При іншому підході залишається незрозумілим, що робити з правочинами, які порушують норми публічного права, за умови, якщо останніми встановлено їх недійсність. Адже вони фактично випадають з правового поля, оскільки ч.1 ст.203 ЦК України встановлює недійсність правочинів, які порушують положення ЦК та акти цивільного законодавства, а ст.228 ЦК України обмежується лише тими правочинами, які порушують конституційні права та спрямовані на незаконне заволодіння, знищення чи пошкодження майна. Ми вважаємо, що правочини, які суперечать не охопленим ч.1 ст.228 ЦК України публічним інтересам, не мають право на існування, відповідно, зазначений у ч.1 ст.228 ЦК України перелік правочинів необхідно розширено тлумачити. Зокрема, як на нас, під порушення публічного порядку повинні підпадати всі правочини, зміст яких суперечить публічним інтересам (інтересам держави і суспільства).

По-третє, в постанові Пленуму не знайшло свого відображення та, на нашу думку, потребує додаткового вивчення питання щодо суб'єктів звернення з позовом про визнання правочину недійсним у зв'язку з порушенням публічного порядку (інтересів держави і суспільства). Адже, з наведеного в постанові переліку об'єктів права, на порушення яких спрямовані антипублічні

правочини, можна зробити висновки про спеціального суб'єкта звернення до суду за їх захистом. Зокрема, такими суб'єктами звернення можуть бути органи державної влади, місцевого самоврядування та інші суб'єкти владних повноважень до компетенції яких віднесений захист публічних інтересів (інтересів держави і суспільства), а у разі відсутності такого органу – прокурор.

Висновки

Таким чином, в роботі встановлено наступне:

1. Основна мета закріплення в цивільному законодавстві категорій "інтереси держави і суспільства" та "публічний порядок", це захист публічних інтересів. При цьому останні можуть бути закріплені як в положеннях цивільного законодавства, так і в інших галузях права (передусім публічного).

2. Для захисту публічних інтересів достатньо категорії "публічний порядок". У свою чергу, приписи статті 203, 228 ЦК України щодо інтересів держави і суспільства є певним анахронізмом радянського минулого, доцільність їх закріплення у цивільному законодавстві є достатньо сумнівною. Більш того, категорії "інтереси держави і суспільства" та "публічний порядок" є тотожними, на що прямо вказує судова практика застосування ст.49 УРСР та ст.228 ЦК України. Відповідно, статті 203 та 228 ЦК України потребують редакційних змін, зокрема, вилучення положень

щодо визнання правочинів недійсними у зв'язку з порушенням інтересів держави і суспільства.

3. Порушення публічного порядку не обмежується випадками, які зазначені у ч.1 ст.228 ЦК України. Остання також потребує редакційних змін, зокрема, ми вважаємо, що під порушення публічного порядку повинні підпадати всі випадки, коли зміст правочину суперечить публічним інтересам (нормам публічного права). При цьому ми виходимо з того, що обмеження порушення публічного порядку лише серйозними та небезпечними порушеннями чинного законодавства не можна назвати вдалим, оскільки держава зацікавлена в захисті абсолютно всіх публічних інтересів, власне для того вона їх і закріплює у нормах права.

З урахуванням наведеного, направленість на порушення публічних інтересів (норм публічного права) і є основною ознакою ідентифікації правочинів, зміст яких суперечить публічному порядку (інтересам держави і суспільства).

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Це дослідження не отримало грантів з будь-якого фінансового агентства в державному, комерційному чи некомерційному секторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Егоров, А. В. Сделки, противные основам правопорядка и нравственности: в России и за рубежом. Liber amicorum в честь 50-летия А.Н. Жильцова. Трансграничный торговый оборот и право = Liber amicorum in honour of 50th anniversary of Alexey Zhiltsov. Transnational trade and law: сб. статей и эссе: международный коммерческий арбитраж, международное частное право, сравнительное, гражданское право и процесс, право международной торговли, экономический анализ права / сост. и науч. редакторы: А. И. Муранов, В. В. Плеханов. М.: Инфотропик Медиа, 2013. С. 41–66.
- Дзера А. В. Некоторые вопросы гражданско-правовой конфискации по законодательству Украины. Альманах цивилистики: сборник статей / под ред. Р. А. Майданика. К.: Алерта ; ЦУЛ, 2011. Вып. 4. С. 86–98.
- Бичкова С. С. Правові наслідки вчинення правочину з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 29–34.
- Кот А. А. Недействительность антисоциальных сделок. Альманах цивилистики: сборник статей / под ред. Р. А. Майданика. К.: Алерта, 2012. Вып. 4. С. 145–152.
- Farshad Ghodoosi, The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements, 94 Neb. L. Rev. 685 (2015). Available at: <https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol94/iss3/5>.
- G. Richard Shell, Contracts in the Modern Supreme Court, 81 Calif. L. Rev. 431 (1993). Available at: <https://scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview>.
- Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / отв. ред. А. Довгерт. К.: Истина, 2006. 1008 с.
- Шапп Ян. Система германского гражданского права: учебник. М.: Междунар. отношения, 2006. 360 с.
- Суханов Е. А. Российское гражданское право: учебник: в 2 т. Т. I: Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права. М.: Статут, 2011. 958 с.
- Кубко А. Є. Захист публічного порядку в цивільному законодавстві України: проблемні аспекти сучасного регулювання. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 64–69.

REFERENCES

1. Yegorov, A. V. (2013). *Sdelki, protivnyye osnovam pravoporyadka i npravstvennosti: v Rossii i za rubezhom* [Transactions contrary to the foundations of the rule of law and morality: in Russia and abroad]. In: Muranov, A. I., & Plekhanov V. V. (Eds.). *Liber amicorum v chest' 50-letiya A.N. Zhil'tsova. Transgranichnyy torgovyy oborot i pravo = Liber amicorum in honour of 50th anniversary of Alexey Zhiltsov. Transnational trade and law: sb. statey i esse: mezhdunarodnyy kommercheskiy arbitrazh, mezhdunarodnoye chastnoye pravo, sravnitel'noye, grazhdanskoye pravo i protsess, pravo mezhdunarodnoy torgovli, ekonomicheskyy analiz prava*. Moskva: Infotropik Media (s. 41–66) (in Russ.).
2. Dzera, A. V. (2011). Nekotoryye voprosy grazhdansko-pravovoy konfiskatsii po zakonodatel'stvu Ukrainy [Some issues of civil confiscation under the laws of Ukraine]. *Al'manakh tsivilistiki*, (4). 86–98 (in Russ.).
3. Bychkova, S. S. (2016). Pravovi naslidky vchynennya pravochynu z metoyu, shcho superechyt' interesam derzhavy i suspil'stva [Legal consequences of commission of the transaction in a manner contrary to the interests of the state and society]. *Pryvatne pravo i pidpryyemnytstvo*, (15). 29–34 (in Ukr.).
4. Kot, A. A. (2012). Nedeystvitel'nost' antisotsial'nykh sdelok [Invalidity of antisocial transactions]. *Al'manakh tsivilistiki*, (4). 145–152 (in Russ.).
5. Farshad Ghodoosi, The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements, 94 Neb. L. Rev. 685 (2015) Available at: <https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol94/iss3/5>.
6. G. Richard Shell, Contracts in the Modern Supreme Court, 81 Calif. L. Rev. 431 (1993). Available at: <https://scholarship.law.berkeley.edu/californialawreview>
7. Dovgert, A. (Ed.). (2006). *Grazhdanskiy kodeks Frantsii (Kodeks Napoleona)* [Civil Code of France (Napoleon Code)]. Kyiv: Istina (in Russ.).
8. Shapp Yan. (2006). *Sistema germanskogo grazhdanskogo prava: uchebnyk* [The system of German civil law: the textbook]. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya (in Russ.).
9. Sukhanov, Ye. A. (2011). *Rossiyskoye grazhdanskoye pravo: uchebnyk: v 2 t. T. 1: Obshchaya chast'. Veshchnoye pravo. Nasledstvennoye pravo. Intellektual'nyye prava. Lichnyye neimushchestvennyye prava* [Russian civil law: a textbook: in 2 t. T. I: The general part. Property law. Inheritance law. Intellectual rights. Personal non-property rights]. Moskva: Statut (in Russ.).
10. Kubko, A. YE. (2010). Zakhyst publichnogo porjadku v tsyvil'nomu zakonodavstvi Ukrayiny: problemni aspekty suchasnoho rehulyuvannya [Protection of Public Order in the Civil Law of Ukraine: Problematic Aspects of Modern Regulation]. *Yurydychna Ukrayina*, (4). 64–69 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 54 pp. 6–13.

Related identifiers:

10.5281/zenodo.2563553

http://forumprava.pp.ua/files/006-013-2019-1-FP-Bilan_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2019_1_3.pdf
License (for files):

Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 30.12.2018

Accepted: 25.01.2019

Published: 30.01.2019

Cite as:
Білан, О. П. (2019). Правочини, зміст яких суперечить інтересам держави і суспільства в цивільному законодавстві України. Форум Права, 54(1). 6–13. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2563553>.

 Bilan, A. P. (2019). Pravochyny, zmist yakykh superechyt' interesam derzhavy i suspil'stva v tsyvil'nomu zakonodavstvi Ukrayiny [Transactions the Content of Which Conflicts with the Interests of the State and Society in the Civil Legislation of Ukraine]. *Forum Prava*, 54(1). 6–13. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2563553>.